

כיצד מתמודדין

שיטתו של קלאוזביץ להציג את דבריו היתה גם היא שונה מזו של המקבילים לו. לעומת ספרי המרשמים, בסגנון "עשה" ו"אל תעשה", גרס קלאוזביץ גישה כוללת: כדי לדעת כיצד לנהוג במלחמה, עליך לנתח קודם כל את מהותה כתופעה, ולבחון כל אחד ממרכיביה באותה צורה – ואחר-כך לבחון את ההיסטוריה של המלחמות, בשביל להבין כיצד המציאות משנה את התיאוריה. כדי להמחיש הבדל זה בין קלאוזביץ לבין מתחריו, נוהגים בעולם האקדמי לכנותו "פילוסוף המלחמה" – בעוד מתחרהו העיקרי (ובן זמנו) אנטואן ז'ומיני מכוונה "טכנאי המלחמה" [הרצאותיו של הרכבי].

דעותיו של קלאוזביץ בנושא היחס שבין המלחמה לבין המדיניות מייחדות את הגותו לעומת זו של קודמיו ובני זמנו. אמנם, קלאוזביץ חידש גם בתחומים נוספים (ביניהם: מרכזיות ההשמדה כאמצעי בהכרעת המלחמה, הדגשת הגורמים האי-רציונאליים המשפיעים על תפקודו של צבא, ובחינת היחס בין התקפה לבין הגנה) – אך סוגיה זו היתה המוקד העיקרי של הדיונים והפולמוסים שעוררה הגותו, ועל-כן (ומשום קוצר היריעה) אתיחס רק אליה.

תפישתו של קלאוזביץ נשענת על העיקרון, ולפיו המלחמה היא אמצעי מדיני לכל דבר [Graham Vol. I 23]. מעיקרון זה נובעת תפישתו באשר לטיב היחסים בין המדיניות לבין האסטרטגיה (תורת ניהול המלחמה), וכנגדו מכך – בין המדינאי לבין המצביא.

מהנחה זו, המלחמה בתור אמצעי מדיני, נובע שיעדיה והדרך להשגתם נקבעים על-ידי המדינאים: אין כלל מקום לשיקולים צבאיים טהורים. המלחמה אמנם נעדרת היגיון משלה, אבל יש לה דקדוק משלה [Graham Vol. III 122] – והשימוש בה, כבכל אמצעי אחר, דורש הבנה מקצועית באשר ליכולתה ולמגבלותיה. על-כן, אף-על-פי שהמצביא יהיה תמיד כפוף למדינאים בקביעת מהלכיו, מוטלת על המדינאים חובה להתייעץ עם המצביא בטרם יורו לו על ביצוע מהלכים אלה או אחרים. יש שתי אפשרויות לעשות זאת: האחת הינה שהמדינאי הוא גם

דעותיו של קלאוזביץ על היחס שבין המלחמה לבין המדיניות מייחדות את הגותו מזו של קודמיו ובני זמנו. דעות אלה הן שעוררו מחדש את העניין בו בעידן הגרעיני, בעיקר בקרב אנשי אקדמיה אמריקנים. האם קלאוזביץ עדיין רלוואנטי בימינו אלה?

אין די באימרתו הידועה של קארל פון-קלאוזביץ – ולפיה "המלחמה אינה אלא המשך המדיניות באמצעים אחרים" – אשר מצוטטת בפי רבים, ובהם אף מי שאינם יודעים את מקורה. יש מקום לברר את ההיבטים העקרוניים של שיטה זו, המיוסדת על כפיפותה של המלחמה למדיניותה, ועל (וכנובע מכך) כפיפותו של המצביא למדינאי.

"על המלחמה" – סוגיית המלחמה והמדיניות

ארבע שנים לפני מותו, כתב קלאוזביץ: "אם יקטע המוות את עבודתי, אין לראות במה שהשארתי אלא אוסף של רעיונות, שטרם עוצבו... חשופים לאין-ספור פירושים מוטעים..." [Graham Vol. I XXV]. כלומר, ספרו הינו טיוטא בלבד, אשר טרם עובדה סופית. יתר-על-כן: לטענת חוקר ישראלי בן-ימינו, עזר גת, קלאוזביץ נפטר בעת שהיה עסוק בכתיבה-מחדש של ספרו על בסיס תיזה חדשה [Gat 251-254], וטרם הספיק לתקן אלא חלק מהטיוטא. מכאן, שלפנינו למעשה שני ספרים משולבים זה בזה; כל אחד מהם מבוסס על תיזה שונה במקצת – ועל הקורא לנסות להבחין בין הקטעים המעודכנים לבין הקטעים ה"מיושנים".

1. ז'ומיני היה קצין שווייצרי ששירת בצבא נפוליאון; הוא כתב ספר, "אומנות המלחמה", בו התיימר להבהיר את תורת המערכה והקרב של נפוליאון. ספרו התמקד בניתוח גיאומטרי של שדה-המערכה; לפי ניתוח זה, יוכל המצביא לקבוע נקודות מוגדרות במערך האויב, שאם יפעיל בהן את עיקר כוחו יכריע את הקרב. הספר היה ללהיט באקדמיות צבאיות של מרבית העולם המערבי, והשפיע רבות על תורת הימית של מאהן. גם היום ניתן להפיק לקחים חשובים מכתביו של ז'ומיני.
2. רציונאליזם היא קיומו של קשר הגיוני בין המטרה לבין האמצעי שנבחר להשגתה.
3. "המלחמה המוחלטת" הינה מושג תיאורטי שטבע קלאוזביץ כאמצעי לוגי לבניית תיאוריית המלחמה שלו. ב"מלחמה המוחלטת" פועלים רק כללי היסוד של המאבק האלים, ללא כל שיקול חיצוני – מטרתו של כל צד הינה לכפות את רצונו על האויב, על-ידי הפעלת מירב העוצמה שיש ביכולתו לגייס ועל-ידי השמדת כוחו של האויב [Graham Vol. I 11-7].

גם פון קלאוזביץ

רס"ן עדו

המצביא (כדוגמת נפוליאון או פרידריך הגדול), והאחרת הינה לצרף את המצביא לממשלה כדי שזו "תהיה שותפה לשיקוליו העיקריים" [ואלך 42] – או, במילים אחרות, כדי שתוכל להשפיע ולפקח על תכנוניו ופקודותיו ולוודא שהם מתאימים לכוונותיה.

יחד עם זאת מכיר קלאוזביץ בכך שאין למדיניות שליטה מוחלטת על הקורה במלחמה, ולא תמיד היא הגורם היחיד ליציאה למלחמה. אף שמדיניות אמורה להיות תוצאה של מחשבה רציונאלית,² הרי גורמים ושיקולים לא-רציונאליים – שנאה, פחד ואפילו הדינמיקה הפנימית של המאבק (כל צד מפעיל עוצמה כדי להכניע את יריבו, וכשזה משיב לו כגמולו מגביר כל צד את מאמציו וחוזר-חלילה, לפעמים עד כדי אובדן כל יחס בין ההשקעה לבין ההישג המבוקש) – ממלאים תפקיד חשוב בקבלת ההחלטה לצאת למלחמה ובאופן ניהולה. אלה גורמים השואפים לדחוק את המלחמה אל צורתה "המוחלטת";³ וככל שהיא מתקרבת לכך, נחלשת השליטה המדינית "הרציונאלית" על מהלכיה [Graham

[Vol. I 23-24

4. לאחר ניצחון זה הפך הצבא הפרוסי דגם לחיקוי על-ידי יתר צבאות אירופה. הרמטכ"ל הפרוסי מולטקה אמר כי ספרו של קלאוזביץ היה אחד מספרי המופת שעיצבו את רוחו, והתבטאות זו הפנתה את הזרקורים גם אל הפילוסוף. דוגמא טיפוסית הינה הקדמתו של רב-סרן בריטי למהדורה של הספר שיצאה לאור ב-1909, בה הוא מגדיר את "על המלחמה" בתואר ספר-הדרכה (Textbook). הוגה הדעות הבריטי לידל-הארט אף תלה בתורת קלאוזביץ – "תורת המלחמה המוחלטת, תיאוריית המלחמה עד כלות, אשר פותחת בטענה שהמלחמה אינה אלא המשך המדיניות באמצעים אחרים, ומסתיימת בהפיכת המדיניות לשפחתה של האסטרטגיה" – את האשמה במימדי הסבך של מלחמת-העולם הראשונה [Liddell-Hart A 120].

6. האמריקאים אף כינו את כיבושה של פנאמה (ב-1989) בשם "מבצע עילה מוצדקת" (Operation Just Cause).

7. אוזגוד, המנתח תפישת-עולם זו בספרו "המלחמה המוגבלת", מביא כמה דוגמאות ממאה השנים האחרונות; גם המלחמות האחרונות שניהלה ארצות-הברית, מאז יצא לאור הספר (ב-1957), תואמות לדגם זה. דוגמא אחרונה לכך ראינו במשבר המפרץ (אוגוסט 1990 עד מארס 1991), שנוהל ברוח קלאוזביציאנית "קלאסית": האמריקאים לא היו מסוגלים להודות שהסיבה העיקרית למעורבותם היא אינטרס כלכלי כגון הנפט, אלא הציגו זאת כמאבק נעלה למען החופש והדמוקרטיה ולשם מיגורו של היטלר חדש ב-ימינו.

* דעותיו על כפיפות המצביא למדינאים התקבלו בעין לא יפה על-ידי הצמרת הצבאית הפרוסית; הללו דאגו להתאים את הקטעים הבעייתיים למבנה הפוליטי של פרוסיה, שבה מעמדו של ראש המטה הכללי היה שווה לזה של ראש הממשלה, ובתוקף מעמדו היה מוסמך לקבל החלטות אסטרטגיות המכתיבות מדיניות לממשלה.

ה"ניאור-קלאוזביציאנים"

כיצד הפך קלאוזביץ מהוגה-דעות גרמני, המוכר למומחים בלבד, לאחד מהוגי-הדעות הצבאיים המצוטטים ביותר בעולם?

היכרותו של העולם האנגלרסכסוני עם קלאוזביץ היא בת יותר ממאה שנים. ב-1874, שלוש שנים לאחר הניצחון הפרוסי על צרפת (ואולי כתוצאה ממנו), הופיע בבריטניה התרגום הראשון של "על המלחמה" לאנגלית. תרגום זה לא רק פורסם בערך יובל שנים לאחר כתיבת הספר – אלא היה מבוסס על המהדורה השנייה או השלישית, בהן זויפו דעותיו של קלאוזביץ* על יחסי המצביא והמדינאי. מאז, הוצאר-לאור שני תרגומים נוספים: הראשון, ב-1943 בארצות-הברית, גם הוא מבוסס על אחת מן המהדורות המזוייפות; ואילו השני, אשר נעשה ב-1976 (גם הוא בארצות-הברית), התבסס על המהדורה הראשונה המקורית – והמתרגמים היו מודעים לזיוף, שנתגלה ב-1952.

בשונה מהגרמנים והמארכסיסטים – אשר ההגות בנושאי מלחמה נשלטה אצלם בידי אנשי המעש (אצל הגרמנים היו אלה אנשי-הצבא, ואצל המארכסיסטים היו אלה המנהיגים "המדיניים") – הרי בעולם האנגלרסכסוני שלאחר מלחמת-העולם השנייה עברה השליטה בתחום זה מידי אנשי צבא לידי אנשי האקדמיה. זרה-אחרונה הפכה גם למוקד הפרשנות של "על המלחמה". תופעה זו מקשה עלינו מאוד בבחינת השפעתו הממשית והקונקרטי של קלאוזביץ על אנשי-המעש – במיוחד לאחר שתורתו (או לפחות ציטוטים נבחרים ממנה) הפכה נחלת הכלל. יחד עם זאת, ניתן אולי לאפיין מגמה כללית: אם בראשית הדרך נתפש הספר "על המלחמה" כמו שראו אותו בגרמניה – ספר-הדרכה לאנשי-צבא בלבד, שהעיקר בו הוא הסוגיות הצבאיות הטהורות⁵ – הרי שבהדרגה, עם "התאזרחות" המחקר והפרשנים, ובמיוחד לאחר כניסת העולם לעידן הגרעיני, עבר מוקד ההתעניינות לסוגיית היחס בין המלחמה לבין המדיניות. בפרק זה אתמקד בתקופה השנייה – קלאוזביץ בעידן הגרעיני.

קביעתו של קלאוזביץ באשר ליחס ההירארכי שבין המצביא לבין המדינאי היתה קלה לעיכול במדינות האנגלרסכסוניות הדמוקרטיות, אשר גישה זו ממילא היתה חלק בלתי-נפרד מתפישת-עולמן המדינית (אם כי לא מהסיבות שפירט קלאוזביץ). לא כך תפישתו את מהות ההשפעה של המדיניות על המלחמה.

כאן יש מקום להבחין בין הבריטים לבין האמריקאים. בריטניה היתה חלק בלתי-נפרד מהעולם התרבותי של אירופה, אשר מתוכו צמח קלאוזביץ – ואשר בה השימוש באלימות בין מדינות היה דבר מקובל ואפילו לגיטימי. בארצות-הברית, לעומת זאת, התפתחה תפישה שונה: מלחמה היא רע, שיש להימנע ממנו ככל האפשר. המלחמה מותרת, על-פי גישה זו, רק למען מטרות נעלות ("מלחמה צודקת") וכאשר אין ברירה אחרת. דוגמא מובהקת

להבדלי הגישה בין בריטניה לבין ארצות-הברית אפשר למצוא בוויכוח על יעדי הלחימה נגד גרמניה במהלך מלחמת-העולם השנייה. הבריטים, בהנהגתו של צ'רצ'יל, תבעו קביעת יעדים גיאוגרפיים שיהוו עמדות פתיחה למאבק נגד ברית-המועצות בעולם שלאחר תבוסת גרמניה – גם אם יעדים אלה יאריכו את המלחמה, ויוסיפו אבידות לבעלות-הברית המערביות. האמריקאים, בראשות רוזבלט, סירבו בכל תוקף לקבל גישה זו. לדידם, היעד היחיד של המלחמה היה הבסתה המהירה והמוחלטת (ככל האפשר) של גרמניה הנאצית במחיר הנמוך ביותר – ללא כל התייחסות למבנה העולם שלאחר המלחמה. כדברי הגנרל מארשאל, יושב-ראש פורום ראשי המטות המשולבים של צבא ארצות-הברית, "אישית, וללא קשר להשלכות הלוגיסטיות, הטאקטיות והאסטרטגיות, דוחה אותי הרעיון לסכן חייהם של אמריקאים למען יעדים מדיניים טהורים" [Osgood 113].

הגישה האמריקנית הביאה לכך, שתמיד – גם כאשר שיקולים מדיניים "רציונאליים" הנחו את הצורך ביציאת ארצות-הברית למלחמה – לזותה המלחמה בצלילים אידאולוגיים, אשר אינם מתיישבים עם מדיניות רציונאלית, ובוודאי לא עם יעדים מוגבלים. מטרת המלחמה, במצב כזה, יכולה להיות רק אחת: סיומה המהיר ככל האפשר, לאחר שהאוייב "הרשע" מובס לחלוטין. למדינאי, על כן, אין תפקיד – למעט שמירת תנופת ההתעצמות הדרושה כדי לתמוך בכוחות הלוחמים. הצורך לנהוג אחרת התעורר רק אחרי המצאת הנשק הגרעיני. מלחמה כוללת, אידאולוגית, הגוררת את היריבים לשימוש בנשק גרעיני, כבר אינה יכולה להשיג שום מטרה – שכן שני הצדדים יימחו. משום כך נקלט לתפישת-העולם האמריקנית מונח חדש – "המלחמה המוגבלת". הראשון שנהג על-פי תפישה חדשה זו היה הנשיא הארי טרומן במלחמת-קוריאה (1950-1953); הוא נאלץ לפטר את המצביא הבכיר בזירת הלחימה, דגלאס מקארטור, על רקע תביעותיו של זה-האחרון לתת לו יד חופשית וסמכות להפעיל גם נשק גרעיני. מרגע שמגיעים לשלב ההרג – טען מקארטור – המדיניות נכשלה, והבכורה עוברת לידי הצבא. לדבריו "... כאשר אנשים נלחמים... אין לאפשר שום תחבולה מדינית, שתגביל את אנשיך שלך, תצמצם את סיכוייהם להשיג ניצחון ותוסיף לאבידותיהם" [Osgood 177].

לדברי החוקר הבריטי מייקל האורד, לא נזקקו האמריקאים לספרו של קלאוזביץ כדי להמציא את תפישת המלחמה המוגבלת; אך לפחות חלק מההוגים האמריקאים הרבים שהתבטאו בנושא זה, ובראשם רוברט אוזגוד וברנרד ברודי, מצאו לנכון לציין את תרומתו של קלאוזביץ לניסוח מחשבותיהם; ברודי, לדוגמא, מציין במפורש (בהקדמה לספרו "מלחמה ופוליטיקה") כי הרעיון המרכזי לספר זה לקוח מתורת קלאוזביץ [ברודי 17]. התייחסותם של הוגים אלה לקלאוזביץ היא, לדברי האורד וגת, הגורם לחדירתו למודעות האמריקנית [Howard 43]; גת [121]. ברבות הימים התפתחה ההתעניינות בקלאוזביץ

הביקורת

עד כדי כך, שאף הוגדר זרם של הוגי-דעות וחוקרים (בתחומי מדע-המדינה והאסטרטגיה) המכונה "הניאר קלאוזביציאניס"; נוהגים לייחס לזרם זה השפעה על תפישות-העולם של הממשל האמריקני והפנטגון. "על המלחמה", שנכתב בעבור אנשי-הצבא הפרוסים, הפך לנחלת הכלל ונלמד באוניברסיטאות האזרחיות לא פחות (ואולי אף יותר) מאשר במכללות הקצונה.

אוזגוד, המציג בספרו את תפישתו של קלאוזביץ ולפיה המלחמה הינה מכשיר מדיני, אף טוען טענה עוד יותר חזקה: גם אם תפישה זו אינה נכונה בכל מצב,⁶ הרי שכך צריך הדבר להיות – במיוחד בעידן הגרעיני [Osgood 21]. יתר-על-כן: לדעת אוזגוד, הפקת רווח מדיני מהמלחמה חייבה את הגבלתה – גם לפני קיומו של הנשק הגרעיני – בשל סיבות אחדות [Osgood 24-26]:

1. הגדרת יעדים מוגבלים, והבהרת מוגבלות יעדים אלה לאוייב, תביא לכך שמאמציו למנוע השגתם יצטמצמו בהתאם.
2. סיומו של מצב המלחמה מחייב משא-ומתן מדיני. על-כן יש להקפיד ולשמור על הקשרים הדיפלומטיים עם האוייב גם בזמן הלחימה. יעדים בלתי-מוגבלים נוטים למנוע קיום יחסים אלה.
3. ככל שמתעצמת המלחמה והיקפה מתרחב, כך גוברים החשש לקיום הלאומי ורגשות השנאה, ונגרמים שינויים במבנה העוצמה הלאומית שאינם ניתנים לשליטה. אלה מעודדים את השקעת מאמץ מלחמתי, שהוא יותר מן הכדאי ביחס ליעדים המוגדרים.

טענותיו של אוזגוד, אף כי אינו מציין זאת, נראות כמעט כציטוטים – ולכל היותר כפיתוח – של דברי קלאוזביץ בחלק הראשון של "על המלחמה", הקרוי "על טבע המלחמה". כך, שגם אם הגיע לרעיונותיו בדרך עצמאית – כפי שטוען האוורד – הרי שקיימת כמעט זהות בין דעותיו לבין אלה של קלאוזביץ.

בספרו "אסטרטגיה בעידן הטילים" (משנת 1959) הציג ברודי את קלאוזביץ כגדול ההוגים הצבאיים, קודם-כל ומעל-לכל בזכות קביעתו שהמלחמה הינה אמצעי של המדיניות וחייבת לשרת את תכליותיה [Brodie 376]. בעקבות מלחמת-זייטונאם הופיע ספר נוסף של ברודי, "מלחמה ופוליטיקה" (1973), ובו ניתח את המלחמות החשובות שהתנהלו באמריקה ובאירופה במאה האחרונה. מטרתו המרכזית של ספר זה לא היתה הניתוח ההיסטורי, כי אם "מכירת" תורתו של קלאוזביץ בדבר עליונות המדיניות על המלחמה ועליונות המדינאי על המצביא – עיקרון, אשר ברודי הגדיר אותו בתור "הרעיון... החשוב ביותר בכל האסטרטגיה" [ברודי 19]. לדברי ברודי, "הרלבאנטיות" הנמשכת של קלאוזביץ – וזו גם כותרת מאמרו, אשר שימש הקדמה לתרגום השלישי (1976) של "על המלחמה" לאנגלית [Howard] – היא בהדגשתו הבלתי-מסוייגת של קלאוזביץ את עקרון העליונות של המדיניות על המלחמה, סוגיה אשר רבים מהוגי-הדיעות שמתייחסים למלחמה הגרעינית שוכחים לציין בכתביהם [Howard 51].

8. "על המלחמה" זכה לא רק לאימוץ של רעיונות רבים מתוכו – אלא גם למאמרי ביקורת; אלה-האחרונים בוחנים סוגיות שונות, שנראו לחוקרים שונים כחסרות – או סוגיות שבהן, לדעתם, אבד הכלח על תורתו של קלאוזביץ. רובם התמקדו בהשפעת השינויים הטכנולוגיים (אשר חלו מאז ימיו של קלאוזביץ) על האסטרטגיה והטאקטיקה של המלחמה,⁷ או בסוגיות כגון מציאת האיזון הנכון בין סמכויות הדרג המדיני לבין מקצועיות הדרג הצבאי – ולא בהצגת שינוי מהותי באופי המלחמה. הראשון המנסה לערער את עצם תקפותה של תורת קלאוזביץ הינו ההיסטוריון הישראלי מרטין ון-קרפלד בספרו "שינוי פני המלחמה" (The Transformation of War), שיצא לאור ב-1991.

"החשיבה האסטרטגית בת-ימינו... פגומה מיסודה, ומושרשת בראיית-עולם 'קלאוזביציאנית' שגויה או שעבר זמנה" – טוען ון-קרפלד ומוסיף: "כבר כיום, העוצמות הצבאיות של החברות המפותחות העיקריות, בגוש המערבי ובגוש המזרחי כאחד, בקושי מתאימות למשימות הצפויות לה... [ספר זה] מטרתו להציג מסגרת חדשה, לא-קלאוזביציאנית, לחשיבה על המלחמה, ובאותה עת לצפות אל העתיד" [Creveld A IX].

ון-קרפלד מקבל את טיעונו של קלאוזביץ, ולפיו "המלחמה הינה פעילות חברתית"; מסקנתו מכך: אם מבנה החברה האנושית משתנה, הרי נובע מכך שגם אופי המלחמה ישתנה איתה.⁸ תפישת-העולם הקלאוזביציאנית מגדירה את העולם במונחים של "מדינות", שהן – ורק הן – מנהלות מלחמות. מבחינת המלחמה, מבנה זה כולל "שילוש" יוצא-דופן: הממשלה, העם והצבא [Graham 26]. במלחמה קיימת הפרדה גמורה בין שלושת הגורמים האלה; לדוגמא: העם אינו נלחם – זו מלאכה השמורה אך ורק לצבא. תיאור זה של מבנה החברה האנושית במלחמה, טוען ון-קרפלד, כבר אינו נכון – או, לכל הפחות, נמצא בתהליך של שינוי. יתר-על-כן, הוא גם לא היה נכון עד זמן קצר לפני הולדתו של קלאוזביץ. בעת העתיקה ובימי הביניים לא היתה קיימת "המדינה", וממילא לא יכול היה להתקיים השילוש הקלאוזביציאני. מאז מלחמת-העולם השנייה, מועטות המלחמות אשר תואמות את התפישה הקלאוזביציאנית: ברובן, רק בצד אחד היתה "מדינה" – ואילו בצד האחר היה (בדרך-כלל) ארגון אידאולוגי, דתי או אתני. במלחמות רבות (דוגמת מלחמות-האזרחים בלבנון או ביוגוסלאביה), אף אחד מהצדדים אינו מדינה; נכון יהיה לתארן כמלחמות שבטיות מהנוסח "הפרימיטיבי", תוך הפעלת נשק חדיש – יותר מאשר להתייחס אליהן כאל מלחמות המיועדות להשגת תכליות מדיניות בנוסח הקלאוזביציאני. לטענתו של ון-קרפלד, תהליך התפרקותה של "המדינה" כמייצגת את המאוויים המדיניים של "העם" כבר החל גם בעולם האירופאי – ומרבית "מדינות" העולם-השלישי הינן "מדינות" רק בתואר, ולא במעשה. תהליך זה אינו צפוי

8. אופן הצגת הנושא מעורר חשד, שאוזגוד קרא רק חלקים נבחרים של "על המלחמה"; הרי גם קלאוזביץ אינו מציג מצב זה כקיים תמיד, אלא רק כמצב המועדף. דוגמא טיפוסית לכך הינו המאמר של מיכאל הנדל, "קלאוזביץ בעידן הטכנולוגיה" [Handel]. דוגמא אחרת הינה מאמרו של ויקטור רוסלו "זילזולו של קלאוזביץ כלפי המודיעין" [Rosello, V., "Clausewitz's Contempt for Intelligence", Parameters, Spring 1991]. טענה שנראה לי כי קלאוזביץ עצמו היה מקבל; ראה, לדוגמא, את אבחנתו בין מלחמות של עמים מתורבתים לבין אלה של פראים [Graham 3].

11. כאן ראוי לציין שהגדרתו של ון־קרפלד את תופעת המלחמה כוללת תופעות כגון "מלחמות" המאפיה בסיציליה ובארצות־הברית – שהוא משווה אותה למלחמות הברונים־השודדים באירופה של ימי־הביניים...
 12. אני עצמי שוכנעתי כי צפויים שינויים לא־מעטים.
 13. אחת הדוגמאות, שבהן משתמש ון־קרפלד במסגרת ויכוחו עם קלאוזביץ.

להיות אחיד בכל העולם, ואף לא ברזמני; אך סיכומו ברור: גם אם כיום ניתן לדבר על מלחמות קלאוזביציאניות כאחד מסוגי המלחמה הקיימים בעולם, הרי בעתיד הן תעלמנה לחלוטין – ובעתיד לא תיערך המלחמה על־ידי צבאות, כי אם על־ידי קבוצות שאנו מכנים כיום בשמות־תואר כגון מחבלים, או לוחמי־גרילה, או שודדים וגנבים, ו"אם כי אין ספק שהן יכנו את עצמן בשמות רישמיים יותר. סביר שארגוניהן יבנו על בסיס כריזמאטי ולא על בסיס מוסדי, והן יונעו יותר על־ידי נאמנויות אידאולוגיות קנאיות ופחות על־ידי תפישת־עולם 'מקצוענית'".
 בעידן הגרעין זכה קלאוזביץ לחידוש עוצמת ההתעניינות בו – ון־קרפלד מדגיש כי זה אירע כאשר למעשה הפך לא־רלבאנטי – דווקא בגלל אותם פרקים בתורתו, אשר בני־עמו העדיפו להתעלם מהם. המלחמה הפכה נוראה מכדי לאפשר למצביאים לנהלה ביד חופשית, אפילו ברמות שבעבר איפשרו להם זאת. אך אותה סיבה היא, לטענת ון־קרפלד, גם זו המבטלת את תורתו של קלאוזביץ – שכן החשש פן תוצר הסלמה, מהמלחמה המוגבלת למלחמה הגרעינית, מנע כל אפשרות לנהל מלחמה קונבנציונאלית בין מדינות בעלות נשק גרעיני. מדינות כאלה יכולות להילחם ביניהן רק על דברים חסרי כל חשיבות, או לנהל מלחמות "תת־קונבנציונאליות" (Low Intensity Conflict) – שהן, למעשה, מלחמות־גרילה. צבאות קונבנציונאליים אינם מתאימים לניהול סוג זה של מלחמות – כפי שהוכח בווייטנאם ובאפגניסטן, כאשר עמים עניים ודלי־חימוש הביסו את שתי המעצמות החזקות בעולם.

סינתזה

טענותיו של מרטין ון־קרפלד הינן אולי הניסיון המשמעותי הראשון לצאת אל מחוץ לעולם שבנה קלאוזביץ; גישתו של ון־קרפלד: תורתו של קלאוזביץ אמנם התאימה לעידן מסויים בהיסטוריה – אבל עקב תפוצת הנשק הגרעיני, ושינויים תרבותיים ומדיניים ברחבי העולם, כבר אין היא עונה על הצרכים של מי שזקוק לתיאוריה פילוסופית אשר תשמש לו יסוד לבניית עוצמתו הצבאית לעתיד. קלאוזביץ – טוען ון־קרפלד (ותומך בו גם בספרו "מקורות המחשבה הצבאית מעידן ההשכלה ועד קלאוזביץ" [Gat] 253-254)) – הינו אסיר של תקופתו. לפיכך, כאשר משתנות הנסיבות המהוות רקע לניהול המלחמה, גם אופי המלחמה משתנה איתן. דומני, שעד כאן יסכים גם קלאוזביץ עצמו לדברי ון־קרפלד; הרי בעצמו כתב: "... לכל עידן יש מלחמה מסוג מיוחד לו, נסיבותיו המגבילות ותפישות־היסוד הייחודיות לו. על־כן, לכל תקופה יש תורה צבאית משלה" [Graham Vol. III 103]. אלא שקלאוזביץ מתיימר לכך שבאמצעות חשיבה לוגית הצליח לפענח את היסודות המהותיים של תופעת המלחמה, שאותם הוא מתאר בפרק הראשון של ספרו. שיטתו של קלאוזביץ היתה להציב מול מהות המלחמה, כפי שהוא ראה אותה, את המציאות ההסטורית – ועל־ידי הצגת

העימות בין השתיים, לבנות תורה המתאימה לכל מצב. לא תורה של מרשמים, כי אם תורה שתדריך את המחשבה בעת שזו מתמודדת עם כל מצב חדש שנוצר. חושבני שגם אם נקבל את טיעונו של ון־קרפלד² באשר לשינוי המציאות, אשר בה מתרחשת המלחמה – עדיין נמצא, כי תורתו של קלאוזביץ מסוגלת, בהתאמות אלה או אחרות, להתמודד עקרונית עם מרבית התופעות והמצבים החדשים.

לדעתי, ון־קרפלד מדגיש הדגשת־יתר את חשיבות מבנה העולם המדיני הקלאוזביציאני (השילוש של העם, הצבא והמנהיגים) לקיומה של תורת קלאוזביץ. איני רואה סיבה שלא נצליח להתאים את הגדרת המלחמה של קלאוזביץ – מאבק אלים לכפיית רצוננו על אויבנו – גם למלחמות שמנהלות כנופיות המאפיה³ להשגת בעלות על מקורות לרכש הסמים, ולשליטה על צינורות הפצתם. מבחינת מטרות המלחמה, קיימים גם כאן יסודות המופיעים אצל קלאוזביץ: למשל, אזור ההפצה של כל כנופיה מקביל לבעלות המדינה על חלקת קרקע מסויימת. למלחמות־הדת ניתן לעשות התאמות דומות. אין ספק שמלחמות־דת מטבען נוטות לרמת אלימות – קרי: מוחלטות גבוהה יותר – אך נמצא גם דוגמאות של מלחמות־דת שבהן, בסופר־של־דבר, פעלו הגורמים הממתנים שתיאר קלאוזביץ; דוגמאות לכך אפשר למצוא ביחסי היריבים בעת מסעות־הצלב בארץ־ישראל, או בשלבים המאוחרים של מלחמת 30 השנה באירופה המרכזית. אשר לשאלת המדיניות, המשולבת כה עמוק בתוך מושג המדינה כפי שהבין אותה קלאוזביץ: גם כאן ניתן להרחיב את הפירוש – כפי שכבר עשו המארכסיסטים בעת שהתאימו את תורת קלאוזביץ ל"מלחמת המעמדות". איני רואה מניעה להגדיר את התככים של בכירי המאפיה (שאותם מדמה ון־קרפלד לברונים־השודדים של ימי־הביניים) כסוג של מדיניות. לדעתי, יותר מאשר חיבורו של מרטין ון־קרפלד מקעקע את תורת קלאוזביץ – הוא משלים אותה, על־ידי הוספת מצבים ונסיבות אשר קלאוזביץ לא התייחס אליהם. דוגמאות לכך הינן מלחמות טכסיות, או מלחמות שמטרתן היחידה היא הפקת הנאה מעצם הלחימה – למעשה, מעין משחק אלים. אין ספק שמלחמות מסוג זה התקיימו במשך כל ההיסטוריה, הן עדיין קיימות היום, ויש להניח שתמשכנה להתקיים גם בעתיד. בסופר־של־דבר, לדעתי, מלחמות מסוג זה הן בבחינת היוצא־מן־הכלל אשר מעיד על הכלל. מרבית המלחמות המתנהלות היום, וגם אלה אשר ון־קרפלד צופה שתתנהלנה בעתיד, עדיין יזומות כאמצעי להשגת דבר־מה שאינו טבוע במהותן; ומבחינה זו, יסודות תורתו של קלאוזביץ עדיין חלים עליהן. הסיבה לכך, לדעתי, הינה שיטת החשיבה העומדת מאחורי הספר "על המלחמה" – אותה שיטה שהביאה את ון־קרפלד לתאר אותה, כמה שנים קודם שפירסם את ביקורתו, במאמר "קלאוזביץ הנצחי" [CrevelD B]. נראה לי כי יסודות תורתו של קלאוזביץ – ובכללם תפישותיו בסוגיית היחס בין מדיניות לבין המלחמה –

14. במקור: "אין אנו מחשיבים את התיאוריה של מארכס כמשהו מושלם ובלתי-ניתן לשינוי; להיפך, אנו משוכנעים שהיא רק הניחה את אבן-הפינה של מדע זה – שהסוציאליזם חייב לקדמו בכל הכיוונים, שאלמלא כן לא ידביק את החיים"; מתוך תשובתו של סטאלין למאמר של ההיסטוריון קולונל ראזין: "האם התיישנו התפיסות של לנין בהערכת קלאוזביץ?" [גת 138].

- Muller, K.J., "Clausewitz, Ludendorf and Beck: Some Remarks on Clausewitz' Influence on German Military Thinking in the 1930's and 1940's", *The Journal of Strategic Studies*; London, Vol. 9, June/September 1986 [Muller].
- Murray, W., "Clausewitz, Some Thoughts on What the Germans Got Right", *The Journal of Strategic Studies*, London, Vol. 9, June/September 1986 [Murray].
- Osgood, R.E., *Limited War: The Challenge to American Strategy*, Chicago, 1957 [Osgood].
- Ritter, G., *The Schlieffen Plan*, Wilson, A. & Wilson E. Trans., London, 1958 [Ritter].
- Van Creveld, M., "The Eternal Clausewitz", *The Journal of Strategic Studies*, London, Vol. 9, June/September 1986 [Creveld B].
- Van Creveld, M., *The Transformation of War*, New-York, 1991 [Creveld A].
- Wallach, J.L., "Misperceptions of Clausewitz' On War by the German Military", *The Journal of Strategic Studies*, London, Vol. 9, June/September 1986 [Wallach].

עדיין תקפים ועומדים, גם אם רבים הפרטים הטכניים הזקוקים לעידכון ולהתאמה. בהשאלה מדבריו של סטאלין על תורתו של מארכס, אפשר לומר כי "אין אנו מחשיבים את התיאוריה של קלאוזביץ כמשהו מושלם ובלתי-ניתן לשינוי; להיפך, אנו משוכנעים שהיא רק הניחה את אבן-הפינה של מדע זה – שתורת המלחמה חייבת לקדמו בכל הכיוונים, שאלמלא כן לא ידביק את החיים".¹⁴ ככל שנתרחק מתקופתו של קלאוזביץ, תהיה תורתו זקוקה להתאמות רבות יותר ומורכבות יותר. סימנה של תורה אוניברסאלית אמיתית הוא יכולתנו לבצע התאמות כגון אלה מבלי להמציא עולם מושגים חדש לחלוטין.

ספרות

- ברודי, ב., *מלחמה ופוליטיקה*, תל-אביב, 1980 [ברודי].
- גת, ע., *מדיניות ומלחמה בהגות הצבאית המודרנית*, תל-אביב, 1984 [גת].
- הרכבי, י., *מלחמה ואסטרטגיה* [הרכבי].
- ואלך, י., *תורות צבאיות – התפתחותן במאות ה-19 וה-20*, ירושלים, 1977 [ואלך].
- ון-קרפלד, מ., *משחק המלחמה, האוניברסיטה העברית*, 1989-1988.
- ון-קרפלד, מ., *עיונים בטקסטים צבאיים של המאה ה-19*, האוניברסיטה העברית, 1985-1984.
- לאונרד, ר.א., *על המלחמה – מדריך קצר לקלאוזביץ*, תל-אביב, 1977 [לאונרד].
- לידל-הארט, ב.ה., *אסטרטגיה של גישה עקיפה* (מהדורה שלישית), תל-אביב, 1980 [לידל-הארט].

- Brodie, B., *Strategy in The Missile Age*, Princeton 1959 [Brodie].
- Clausewitz, C., *On War*, Graham, J.J. ed. & trans, London, 1949 (3 Vol.) [Graham].
- Clausewitz, C., *On War*, Howard, M. & Paret, P. ed. & trans, Princeton, 1976 [Howard].
- Falls, C., *The Art of War*, London, 1961 [Falls].
- Gat, A., *The Origins of Military Thought*, Oxford, 1989 [Gat].
- Handel, M.I., "Clausewitz in the Age of Technology", *The Journal of Strategic Studies*, London, Vol. 9, June/September 1986 [Handel].
- Liddell-Hart, B.H., *History of the First World War*, London, 1972 [Liddell-Hart C].
- Liddell-Hart, B.H., *The German Generals Talk*, New-York, 1948 [Liddell-Hart B].
- Liddell-Hart, B.H., *The Ghost of Napoleon* (2nd Ed.). New Haven, 1935 [Liddell-Hart A].
- Luvaas, J., "Clausewitz, Fuller and Liddell-Hart" *The Journal of Strategic Studies*, London, Vol. 9 June/September 1986 [Luvaas].